

IMPERIERNES LEGITIMERINGSBYRDE

Anthony Pagden

The Burdens of Empire. 1539 to the Present

Cambridge University Press, 2015

302 sider, £19.99

Imperier – politiske enheder hvor en etnisk gruppe gennem forskellige former for kontrol regerer over andre grupper inden for enheden – har været normen i den politiske historie. Udøverne af imperialt styre har oftest begrundet deres overherredømme med henvisning til en gudgiven ret eller simpelthen med, at de udgjorde den stærkeste gruppe. Disse argumenter spillede også en vigtig rolle, da europæerne, begyndende i 1500-tallet, skulle begrunde og legitimere grundlæggelsen og konsolideringen af nye, store imperiale besiddelser i Syd- og Nordamerika. Men legitimeringsbyrden, der blev skabt af den brutale imperiale ekspansion, affødte også en kompleks teologisk, juridisk og politisk diskurs, der i mere end 300 år udgjorde en central del af den transatlantiske politiske idéhistorie. Anthony Pagdens bog leverer en række nedslag i denne langstrakte og konsekvensrige historie. Bogens overordnede og ambitiøse argument er, at der går en linje fra de tidligt moderne imperiediskussioner til et begreb om international lov og i sidste instans til ideen om menneskerettigheder – altså rettigheder man besidder alene i kraft af at være menneske.

Bogen er befriet for metodologiske markeringer, men Cambridge-skolens tilgang til den politiske idéhistorie skinner tydeligt igennem. Pagden analyserer udvalgte tekster som indlæg i historisk situerede stridigheder, der omhandler legitimiteten af specifikke politiske handlinger og forestillinger. Den politiske tænknings historie kobles derved tæt til den politiske historie. Der fastholdes også et forholdsvist stramt fokus på periodens kanoniserede tænkere som Grotius, Montesquieu, Smith og Kant. Der kommer meget godt ud af den læsestrategi, fordi Pagden er en yderst grundig og dygtig tekstanalytiker. Bogens første kapitel, der analyserer Francisco de Vitorias (c. 1483-1543) diskussion af legitimiteten af spaniernes krige i Amerika, er i den sammenhæng eksemplarisk intellektuel historie.

De enkelte kapitlers styrke ligger i Pagdens sans for væsentlige detaljer. Flere over-

ordnede tendenser og temaer kan dog trækkes frem. For det første var diskussionen af imperiale forhold igennem hele perioden knyttet til tolkninger af Romerriget og Romerretten. Fra Rom overtog man forestillingen om, at et imperium var en enhed bundet sammen af en fælles lov, og om at civilisationen var der, hvor denne lov gjaldt. Derved kom diskussionerne af de europæiske imperiers legitimitet ikke blot til at angå lovene for et specifikt geografisk territorium, men også spørgsmålet om universelle love, der principielt gjaldt for hele den civiliserede menneskehed.

For det andet var spørgsmålet om retten til handel, vareudveksling og ”naturligt samkvem” af stor og voksende betydning igennem perioden. Temaet genfindes blandt andet i Vitorias diskussion af Virgils hospitalitetsbegreb (indianerne havde forsømt at være gæstfrie overfor spanierne), i Grotius udlægning af *Mara Liberum* og i Montesquieus forestilling om handlen som den aktivitet, der blidgør menneskets krigeriske natur. Med lidt god vilje kan der i perioden 1500-1800 optegnes en idéhistorisk udvikling fra *conquest* til *commerce* som imperiers legitime grundlag og derfra til en forestilling om, at *commerce* i sidste instans ville overflødiggøre imperierne til fordel for et handelssystem baseret på ikke-militaristisk, interstatslig legalitet.

For det tredje var man på trods af idéen om lovens principielle universalitet optaget af rettighedsmæssige forskelssætninger indenfor imperierne herunder mellem europæere og ikke-europæere. I et fint kapitel forklarer Pagden, at ”biologiske” raceforestillinger spillede en mindre rolle i den tidligt moderne periode. I stedet fremhævede de europæiske tænkere som regel ”kulturelle” karakteristika som sprog, skikke og love, når de begrundede, hvorfor ikke-europæerne juridisk var anderledes stillede. Det aristoteliske begreb om ”naturlige slaver” spillede en vis rolle som en form for proto-raceteori, der kunne begrunde forskellen mellem de (selvudnævnt) civiliserede og de ”indfødte”. Men da forestillingen ikke var knyttet til et biologisk arvelighedsbegreb førte man i sidste instans forskelssætningerne tilbage til kulturelle karakteristika. Ifølge Pagden betød det, at man generelt opererede med mere flydende og overskridelige forskelssætninger inden for de tidligt moderne imperier end tilfældet var i de imperiale strukturer, europæerne grundlagde fra midten af 1800-tallet.

For det fjerde angik en meget stor del af diskussionerne om imperiernes legitimitet ikke direkte forholdet mellem europæerne og de ”indfødte,” men derimod relationerne internt mellem europæerne. Det var særligt tydeligt i Nordamerika, hvor

diskussionerne af kolonialisternes pligter og rettigheder i forhold til Kronen optog sind og pen langt mere end den oprindelige nordamerikanske befolknings rettmæssige status. Interessen for ikke-europæiske gruppers skæbne var i bedste fald flygtig og sekundær. Ofte var den helt fraværende. Dette fraværd udgør et af de mest almene (og forstemmende) træk i de europæiske imperiers intellektuelle historie.

Pagdens bog, der fortrinsvist samler og indrammer en række tidligere udgivne analyser, er på mange måder vellykket. De enkelte kapitler falder som fine perler på en snor. Spørgsmålet er dog om snoren kan bære den overordnede fortælling, der spænder over næsten 500 år. Jeg er skeptisk. For det første er afstanden mellem perlerne for stor til slut. Otte af bogens ni kapitler omhandler perioden fra ”opdagelsen” af Amerika til Wienerkongressen. Perioden mellem 1815 og 1945, der som bekendt skabte en ny og endnu større imperial ekspansionsbølge, behandles kortfattet i bogens indledning og man mærker her tydeligt, at Pagdens ekspertise og interesse ligger et andet sted. Der sker trods alt en del med forestillingerne om international lov og imperial legitimitet mellem udgivelsen af *Zum ewigen Frieden* og vedtagelsen af verdenserklæringen om menneskerettigheder i 1948. Et konkret eksempel er oprettelsen af Folkeforbundet, som Pagden helt forbigår. Denne institutionelle kontekst – som denne type intellektuel historie generelt savner blik for – er helt afgørende for opkomsten af det, Pagden betegner som ”menneskerettighedskulturen.” En grundigere behandling af denne periode ville komplicere historien betydeligt, men den ville også have styrket Pagdens overordnede argument om forbindelsen mellem imperial tænkning, international lov og menneskerettighederne. Det får vi desværre ikke. I realiteten dækker bogen perioden 1539-1815 med en perspektivering til perioden efter 1945.

Et andet grundlæggende problem er, at Pagdens analyse insisterer på at afgrænse imperier til deres juridiske og formelle dimension. Det er fornuftigt med en klar afgrænsning af, hvad der konstituerer imperier og imperialism, da begreberne ofte bruges løst som en betegnelse for alt det, man ikke kan lide. I dette tilfælde bliver afgrænsningen dog så stram, at den bliver anakronistisk. Når imperieteoretikere og -historikere igennem de seneste mange årtier har været optaget af begrebet om *informal empire*, så har det blandt andet været for at skelne mellem forskellige strategier, som historiske aktører selv ville anerkende som alternative tilgange til at udbrede det, de opfattede som civiliseret regeringsførelse. Selvom det unægteligt

komplikerer tingene, så slipper vi ikke for at historisere skellene mellem formel og uformel imperium også i idéhistoriske analyser.

Det vil dog være helt urimeligt at slutte med kritikken. Pagden har skrevet en sprænglærd bog, der gør os klogere på en vigtig del af den moderne politiske idéhistorie. Den demonstrerer overbevisende, at de europæiske imperier udgjorde en afgørende kontekst for diskussionerne af international lov og ret i mere end tre århundreder. Idéer med stoisk-romersk og thomistisk ophav blev brugt og formet i tolkningen af det imperiale møde med den ikke-europæiske verden. Den historiske udvikling af idéerne om universelle menneskerettigheder slog på den måde vejen omkring en diskriminatorisk og voldelig imperialisme. Denne blodige genealogi kalder på eftertanke, men som Pagden påpeger, så rækker det forhold i sig selv ikke ved, at vi i dag står med et værdifuldt tankegods, som er værd at holde fast i.

Casper Andersen